

De Ondergang van twee Vlaamse adellijke Geslachten in de 14e eeuw: de Heren van Wessegem en van Praet

Eén van de meest karakteristieke aspecten in de sociale geschiedenis van de Late Middeleeuwen, was ongetwijfeld de ondergang van de oude feodale adel.

De ontwikkeling van de handel in West-Europa sedert de 10e-11e eeuw, had een geleidelijke verschuiving van landbouw- naar geldeconomie ten gevolge gehad. De grotere geldomloop leidde echter tot een voortdurende devaluatie van de munt ; een evolutie die vooral nadelig was voor de adel, die van de grond leefde.

Daar de edelen, door het verdwijnen van de lijfeigenschap, over geen goedkope werkkrachten meer beschikten om hun uitgestrekte gronden te bewerken, waren ze verplicht grote brokstukken van hun gebied in cijns aan de boeren te geven. De cijnzen (vaste jaarlijkse vergoedingen in natura, later in geld) werden echter voor éénmaal vastgesteld en bleven onveranderd, zodat ze bij elke devaluatie in waarde verminderden en de heren, die van die inkomsten leefden, steeds armer werden.

De cijnzen verhogen en aanpassen aan de levensduurte kon en durfde de adel niet. Ze moest immers rekening houden met de grote aantrekkingskracht, die zowel de steden als de nieuwe ontginningsgebieden (vooral het kustland)

1. Voor de toestanden op het platteland en de achteruitgang van de feodale adel, zie : L. Voet, *De Middeleeuwen. 3. Vorsten, Adel en Steden* (12e-13e eeuw), in : *Geschiedenis van België*, Gent 1955, blz. 112-115 ; blz. 126-132, en P. Feuchère, *De adel, 1. de Middeleeuwen*, in : *Flandria Nostra*, dl. 4, blz. 312 e.v.

op de landelijke bevolking uitoefenden ¹. Deze financiële crisis, die zich bij de lagere adel vanaf de 12e-13e eeuw, bij de hogere in de 14e eeuw openbaarde, had als gevolg een voortdurende verkoop van leengoederen en eigendommen. In de laatste decennia van de 13e eeuw, hadden zelfs machtige heren als deze van Gistel en Gavere talrijke lenen van de hand moeten doen ².

Op sociaal gebied kwam de adel daardoor meer en meer in de schaduw van het rijke patriciaat te staan. Op politiek gebied groeide de macht van de vorst en de grote gemeenten ver boven de hunne uit. Allerhande nevenfactoren hebben in de 14e eeuw het vervalproces van de adel nog bespoedigd: de vele private oorlogen, die de openbare macht nooit volledig had kunnen onderdrukken; politieke misdrijven, die de vorst de mogelijkheid gaf ganse geslachten te likwideren; epidemieën, kinderbeperking, enz.

In Vlaanderen, zoals overal elders, verdwenen vele adellijke families in de loop van de 14e en 15e eeuw. Hun opengevallen lenen gingen het grafelijk domein verrijken. De ondergang van de twee Vlaamse riddersgeslachten van Wessegem en van Praet, is het onderwerp van ons onderzoek. Deze keuze is niet willekeurig. Beide geslachten waren rond 1300 nog machtig en speelden in de 14e eeuw een belangrijke rol in de politieke geschiedenis van het graafschap Vlaanderen. In een tijdspanne van amper 10 jaar echter (1363-1373), verdwenen ze volledig, zij het dan ook in totaal verschillende omstandigheden. Daarenboven zijn de heerlijkheden van Wessegem en van Praet ongeveer 8 jaar in één hand verenigd geweest (1365-1373), alvorens ze bij de dood van de laatste heer van Praet naar het domein van de graaf terugkeerden ³.

2. H. Corijn, *Het financieel verval van de middeleeuwse adel, in bijzonder van de familie van Gistel en Gavere*, in: *Bijdragen tot de Geschiedenis der Stad Deinze*, nr. 29 (1962), blz. 154-159.

3. Een speciaal woord van dank richten wij hier tot Prof. Mr. E.I. Strubbe, die ons een aantal zeer belangrijke aanwijzingen ver-

DE HEREN VAN WESSEGEM

De heerlijkheid van Wessegem, op Ursel, was reeds in de 13e eeuw in het bezit van het riddergeslacht de Moor ⁴. Volgens het oudst gekende leenregister van de Burg van Brugge, opgemaakt rond 1329-1330, bezat Gerard de Moor filius Clais nog de volgende leengoederen :

- 1) de heerlijkheid Wessegem, waarvan de jaarlijkse opbrengst op 250 lb. par. werd geschat.
- 2) een polder van 104 gemeten, de «de Moor-polder» genaamd, met een opbrengst van 28 s. per gemet, gelegen in het ambacht van Oostburg.
- 3) het ammanschap van Oostburg ⁵.

Dit riddergeslacht mag niet verward worden met een gelijknamig adellijk geslacht uit Aardenburg, dat echter waarschijnlijk met eerstgenoemde verwant was. Rond dezelfde tijd treffen wij er ook een ridder Gerard de Moor aan, als erfelijk schout van deze stad. Tijdens de opstand van Kustvlaanderen had deze laatste echter partij gekozen voor de rebellen, en na de nederlaag van Kassel (1328) het land verlaten. Hij werd door de graaf voor eeuwig uit Vlaanderen verbannen, doch mocht later, mits zekere voorwaarden, terugkeren ⁶.

schaften, en zo vriendelijk was de in bijlage gepubliceerde documenten te collationeren.

Volgende afkortingen werden door ons gebruikt : A.R.A. : Algemeen Rijksarchief. — Arch. Dép. du Nord : Archives Départementales du Nord (Lille). — B.A. : Bisschoppelijk Archief. — Cart. : Cartularium. — oork. : oorkonde. — R.A. : Rijksarchief. — R.R. : Rolrekening. — S.A. : Stedelijk Archief.

4. A. Van Lokeren, *Chartes et documents de l'abbaye de Saint-Pierre au Mont Blandin à Gand*, dl. 1, Gent 1868, nr. 752.

5. Brussel, A.R.A., Rekenkamer, Reg. 45.925, fol. 46 v°. Wij hopen binnen afzienbare tijd een integrale uitgave te kunnen bezorgen van dit oudste leenregister van de Burg van Brugge.

6. Brussel, A.R.A., Trésor de Flandre, serie 1, nr. 521 ; Lille, Arch. Dép. du Nord, B 1352, nr. 6244. Ook in Sluis treffen wij leden van het geslacht de Moor aan. Zo was een Hugo de Moor schepen van deze stad in 1342 (Brugge, R.A., Aanw. 49 : Cart. Dal van Genade, fol. 183 v°) en in 1344 (Brugge, arch. O.L.Vrouwkerk, oork. 318).

Eén der grootste vertegenwoordigers van het huis van Wessegem rond 1300 was een oudere Gerard de Moor, die waarschijnlijk de grootvader was van de in het leenregister van 1329-1330 vermelde Gerard f. Clais de Moor. Hij speelde een belangrijke rol in de politiek van het graafschap Vlaanderen vóór en na 1302. Als vurig partijganger van Graaf Gwijde van Dampierre tegen de expansiepolitiek van Filips de Schone, nam hij in 1297 deel aan de verdediging van Rijsel tegen de Fransen. In een tijd waar vele edelen reeds zware financiële zorgen hadden, trok Gerard naar de belegerde stad met 7 paarden die samen een waarde van 960 lb. par. vertegenwoordigden (wat overeenkomt met een 80-tal gewone paarden). Zijn gevolg telde niet minder dan 21 ridders en edele knapen, die voor een bedrag van 1.046 lb. par. aan paarden bij zich hadden ⁷. Samen met de graaf en een groot deel van de Vlaamse adel, geraakte hij in 1300 in Franse gevangenschap, waar hij in 1302, op het moment van de Gulden Sporenslag, nog steeds verbleef. Zijn broer, Filips de Moor, stond eveneens aan de zijde van de volksklasse tegen de Leliaarts ⁸.

Uit zijn gevangenschap ontslagen, trad Gerard de Moor, na de Vlaamse nederlaag vóór Zierikzee en de onbesliste slag bij de Pevelenberg, vanaf september 1304 op als één der gevolmachtigden van de zonen van Gwijde, om vredesonderhandelingen met Frankrijk aan te knopen ⁹. Deze leidden tot het verdrag van Athis-sur-Orge dat door de Vlamingen zeer slecht onthaald werd en aanleiding gaf tot nieuwe moeilijkheden. Tijdens de eerste jaren van de regering van Robrecht van Bethune, werd dan ock voortdu-

7. J.F. Verbruggen, *Het leger en de vloot van de graven van Vlaanderen, vanaf het ontstaan tot in 1305* (Verhandelingen van de Kon. Vl. Acad. voor Wet., Lett., en Schone Kunsten - Klasse Letteren. Verhandeling nr. 38), Brussel 1960, blz. 37.

8. J.F. Verbruggen, *De slag der Gulden Sporen*, Antwerpen-Amsterdam 1952, bl. 217, 227-228.

9. Th. de Limburg-Stirum, *Codex diplomaticus Flandriae*, dl. 1, Brugge 1886, blz. 319-321; verder: blz. 322-370; L. Gilliodts-Van Severen, *Inventaire des archives de la ville de Bruges*, dl. 1, Brugge 1871, blz. 195, 201-202.

rend op de heer van Wessegem beroep gedaan om door nieuwe besprekingen tot een definitieve regeling van de geschilpunten tussen Vlaanderen en Frankrijk te komen ¹⁰.

Een andere Gerard de Moor, heer van Wessegem, treffen wij later aan in dienst van graaf Lodewijk van Nevers. Hij mag waarschijnlijk vereenzelvigd worden met de in het leenregister van 1329-30 aangehaalde Gerard f. Clais de Moor. Tussen 4 juli en 7 november 1336 was hij baljuw van Veurne ¹¹, en in 1337 ontvanger van de graaf ¹². Het bewind van Jacob van Artevelde betekende echter het einde van zijn politieke loopbaan. Daar de grafelijke raadsheren en ambtenaren de politiek van de Gentse hoofdman bekamp-ten, werden ze in 1338 uit Vlaanderen verbannen. Vanwege de stad Brugge kregen Gerard de Moor en anderen een vrij-geleide om zich naar Dendermonde te begeven ¹³.

De aanslag op een grafelijk ambtenaar echter zou, tijdens de regering van Lodewijk van Male, de ondergang van dit aanzienlijk riddersgeslacht voor gevolg hebben. In het vóór-jaar van 1363 werd het Vrije plots in opschudding gebracht door de drievoudige moord op ridder Jan Tand filius Hein-rix, Hendrik van Roeselare en Jan filius Hugo van Boyegem, allen afkomstig uit het noorden en het oosten van deze Kasselrij ¹⁴. Vooral de dood van Jan Tand, een leenman

10. Th. de Limburg-Stirum, *op. cit.*, dl. 1, blz. 377 e.v.; dl. 2 (Brugge 1888) blz. 10, 16, 29-32, 39 e.v.; L. Gilliodts-Van Severen, *op. cit.*, dl. 1, blz. 278-286.

11. H. Nowé, *Les baillis comtaux de Flandre*, Brussel 1929, blz. 389.

12. V. Gaillard, *Recherches sur les monnaies des comtes de Flandre*, Gent 1857, pièces justificatives, blz. 33.

13. Brugge, S.A., Oork. 442.

14. Leden van de geslachten van Roeselare en van Boyegem vinden wij over geheel deze streek verspreid. Een Goswin van Roeselare hield rond 1329-30 een leengoed van de Burg van Brugge, bestaande uit 170 bunder woeste grond op Roeselare bij Aardenburg. (Brussel, A.R.A., Rekenkamer, Reg. 45.925 fol. 34). Vóór 1329-30 had Denis van Boyegem een leengoed van de Burg van Brugge, met een oppervlakte van 23 gemeten op Hanekinerwerve en Schoondijke. (*Ibid.*, fol. 34 v°). Hij was poorter van Sluis (Lille, Arch. Dép. du Nord, B 1565, fol. 24 v°). Een Clais van Boyegem komt voor als schepen van Aardenburg in 1311 (L. Ceyssens, *Eenige oorkonden over het*

en ambtenaar van de graaf, verwekte hevige beroering ¹⁵. Op een niet nader te bepalen tijdstip — misschien tijdens de troebelen van 1359 of 1361 — was hij door de graaf aangesteld tot kapitein en beleder van het Noord- en Oost-Vrije, waar het allesbehalve rustig was. In deze bevoegdheid had hij een zekere Jan Storm, wegens oproer of samenzwering tegen de graaf, vóór het Steen (gevangenis) te Brugge laten terechtstellen ¹⁶. Alhoewel het niet geheel duidelijk is wie deze Jan Storm in feite was, moeten wij hem logischerwijze gaan zoeken in die gebieden waar Jan Tand zijn ambt uitoefende. Daar treffen wij inderdaad verscheidene vertegenwoordigers van dit geslacht aan ¹⁷. Eén onder hen : Wouter Storm, die tussen 1339 en 1349 als schepen van het Vrije voorkomt ¹⁸, was gehuwd met een zekere Kateline Stommelin, die reeds vóór haar huwelijk een natuurlijk kind had : Jan Stommelin ¹⁹. Hebben wij in die oproerzaak misschien te doen met deze Jan Stommelin, die na het huwelijk van zijn moeder de naam Jan Storm

Begijnhof van Aardenburg, in: *Hand. Emul. Brugge* dl. 78, 1935, blz. 92). Gerolf van Boyeghem was schepen van Sluis in 1322 (Gent, R.A., Abdij Oost-Eeklo, oork. ad. 1-5-1322, doos 1).

15. Jan Tand hield verschillende leengoederen van de Burg van Brugge op de parochie Schoondijke (Brussel, A.R.A., Rekenkamer, Reg. 45.925, fol. 49 en 52).

16. Lille, Arch. Dép. du Nord, B. 1596 : Ier Reg. des Chartes, fol. 140. Cfr. Bijlage 1.

17. Hendrik Storm f. Jans regelde in 1302 een geschil met de St.-Salvatorskerk van Brugge omtrent een stuk land op de parochie Oostburg, dat hij uiteindelijk aan de kerk overliet. (Brugge, B.A., Fonds St.-Salvatorskerk, doos 2, oork. ad 19-1-1302). Als edelknaap erkende hij in 1307, samen met andere edellieden uit het Vrije, het verdrag van Athis-sur-Orge. Th. de Limburg-Stirum, *Codex...*, dl. 2, blz. 8). Pieter f. Wouter Storm hield een leen van 7½ gemeten op de parochie Schoondijke (Brussel, A.R.A., Rekenkamer, Reg. 45.925, fol. 49 v°).

18. O. Delepierre en F. Priem, *Précis analytique des documents des archives de la Flandre occidentale*, 2e série, dl. 7, Brugge 1850, sub annis.

19. Brussel, A.R.A., Rekenkamer, Reg. 45.925, fol. 49, 52-52 v° ; Th. de Limburg-Stirum, *Cartulaire...* dl. 1, blz. 193. Een Lonis Stommelin hield in 1365 een leen van de Burg van Brugge, genaamd «*Horlaere*». Het was gelegen tussen Lembeke en Kaprijke en had een oppervlakte van 20 bunder = 60 gemeten. (Brussel, A.R.A., Rekenkamer, Reg. 1072, fol. 38).

had gekregen? De terechtstelling van Jan Storm moet blijkbaar bij enkele edelen — vrienden of verwanten van de veroordeelde — grote verbittering hebben verwekt tegen ridder Jan Tand en anderen, die hem bij zijn actie tegen de opstandeling, mogelijks hadden geholpen.

Lodewijk van Male waardeerde echter het beleid van zijn ambtenaar. Nog op 29 januari 1363 had hij hem, voor de duur van het leven, een geldleen van 120 lb. par. per jaar geschonken op de grafelijke tol van Damme ²⁰.

Kort daarop werd Jan Tand vermoord.

Onmiddellijk werd door familieleden en verwanten van de slachtoffers klacht ingediend bij de schepenen van het Vrije, die een onderzoek ter plaatse instelden. De ondervraging van de inwoners van de drie ambachten Aardenburg, Oostburg en IJzendijke, die door de schepenen opgeroepen waren, bracht spoedig opheldering. De uitslag van het onderzoek, dat op 18 maart 1363 tijdens een zitting van de vierschaar van het Vrije bekendgemaakt werd, bracht aan het licht dat Jan Tand, Hendrik van Roeselaere en Jan van Boyegem slachtoffers geworden waren van een uitgebreid komplot, dat door niemand minder dan door Gerard de Moor, heer van Wessegem, op touw was gezet om de terechtstelling van Jan Storm te wreken. Als medeplichtigen werden geciteerd: Gerards bastaardzoon Clais, zoon van Katharina Neefs, en een vijftal andere mannen, die wellicht met Gerard verwant waren. De enquête onthulde verder dat vele andere personen, w.o. een Clais de Moor f. Clais en een aantal leden van het geslacht Liebart, van het komplot afwisten. Gezien het buitengewoon ernstig karakter van deze aangelegenheid, achtte de schepenbank van het Vrije zich niet bevoegd om een vonnis te vellen en verwees de zaak naar het leenhof van de Burg van Brugge. Om dezelfde reden echter weigerde ook deze in-

20. Lille, Arch. Dép. du Nord, B. 1596 (Ier Reg. des Chartes), fol. 89.

stantie een uitspraak te doen, en maakte het geding over aan de « Kamer » van de graaf.

De grafelijke « Kamer », die de hoogste rechtbank tegenwoordigde en over uitzonderlijk zware gevallen oordeelde, had ongeveer de organisatie van een leenhof. Deze rechtbank was voorgezeten door de graaf zelf, bijgestaan door enkele grote vazallen en raadsheren die speciaal door hem uitgekozen waren. Voor de berechting van Gerard de Moor, heer van Wessegem, en zijn aanhangers, deed Lodewijk van Male beroep op drie van de machtigste vazallen van de Burg van Brugge, namelijk : de heren van Praet, Maldegem en Gruuthuse, alsook op Pieter f. Jans, ontvanger van Vlaanderen, Jan van der Mersch, Willem van der Asselt, Jan Hals e.a.

Het vonnis, dat door de grafelijke « Kamer » op 30 maart 1363 op het Kasteel van Male (bij Brugge) uitgesproken werd, was buitengewoon streng. De heer van Wessegem en zijn medeplichtigen werden bij verstek, op hun hoofd, voor eeuwig uit het graafschap Vlaanderen verbannen. Hun huizen zouden in brand gestoken en verwoest worden. Al hun lenen, eigendommen en huisgerief werden verbeurd verklaard. Deze laatste maatregel alsook de eeuwige verbanning vielen eveneens te beurt aan diegenen die niet aan de moordpartij hadden deelgenomen, doch van het komplot afwisten. Een aanzienlijke geldsom : 500 lb. par. werd uitgelooft aan deze die Gerard de Moor aan de graaf kon uitleveren ; 200 lb. par. voor ieder van zijn medeplichtigen en 100 lb. par. aan elke persoon die de hand kon leggen op een lid van de samenzwering ²¹. De heer van Wessegem en zijn aanhangers hadden het vonnis van de graaf niet afgewacht. Zij namen de wijk naar het buitenland (Zeeland

21. Lille, Arch. Dép. du Nord, B. 1596 (Ier Reg. des Chartes) fol. 140. Cfr. Bijlage 1. *Ibid.*, B. 1596, fol. 115 ; B. 1566 (6me Cart. de Flandre), fol. 77 v°.

of Brabant ?) van waaruit zij geregeld plundertochten op de Vlaamse grensgebieden organiseerden ²².

Met de veroordeling van Gerard de Moor was het onderzoek evenwel niet afgesloten. Enkele edelen uit de streek — klaarblijkelijk ging het hier om verwanten van de veroordeelde — moesten door eed bevestigen dat zij buiten de zaak stonden. Dit was het geval met Jan Arleboud, een leenman van de graaf uit het ambacht van Oostburg ²³, en ridder Jan de Busere, die wij tussen 1357 en 1372 op de lijsten van de schepenen van het Vrije aantreffen ²⁴. Op 24 mei 1363 moesten zij beiden, in de grote zaal van het grafelijk paleis op de Burg te Brugge (nu Gerechtshof), in tegenwoordigheid van de familieleden van de slachtoffers, op het kruis zweren met deze drievoudige moord geen uitstaans te hebben gehad ²⁵.

Op 6 mei 1365 schonk Lodewijk van Male alle voormalige goederen van Gerard de Moor aan Bouden, heer van Praet, één van zijn trouwste ridders en lid van de grafelijke raad. Deze laatste zou ze voortaan voor de duur van zijn leven als leen van de graaf houden ²⁶. Daarenboven wilde de graaf kost wat kost verhinderen dat de verbannen heer van Wessegem nog ooit enige bezitting in Vlaanderen zou verkrijgen. Toen de dame van Lichtervelde, weduwe van Wouter de Moor (een oom van Gerard) overleed,

22. *Ibid.*, B. 1566, fol. 58 v°. «... mids den banne van der doot van here Janne Tande, daerof hi wettelike verwonnen ende verbannen es ute onsen lande van Vlaendren, ende omme diverse rove die hi zindert binnen onsen lande van Vlaendren ghedaen heeft...».

23. Jan Arleboud hield een leen van de Burg van Brugge, bestaande uit 16 gemeten, in het Oostburgse (Brussel, A.R.A., Rekenkamer, Reg. 45:925, fol. 31 v°). Een lid van het geslacht der Arlebouds: Agnes Arleboud was gehuwd met Robrecht van Reigersvliet. Zij overleed in 1380, en werd in de O.-L.-Vrouwkerk van Aardenburg begraven. (J. de Béthune, *Épitaphes et monuments des églises de la Flandre au 16e siècle*. Brugge 1900, blz. 372).

24. O. Delepierre en F. Priem, *op. cit.*, sub annis blz. 61-70. Een oudere Jan de Busere, die wij in 1309 als ontvanger van de brieven van Aalter aantreffen, was afkomstig van Bassevelde (Brussel, A.R.A., Rekenkamer, R.R. 271).

25. Lille, Arch. Dép. du Nord, B. 1596, fol. 139 v° ; Cfr. Bijlage 2.
26. *Ibid.*, B. 1566, fol. 58 v°.

schonk Lodewijk van Male op 14 juli 1367 aan zijn hofknaap, Etienne de Longpré, alle goederen die Gerard de Moor, als gevolg van dit overlijden, zou kunnen erven ²⁷. Daarmee verdween het geslacht de Moor van Wessegem voor altijd uit de geschiedenis.

Toen Bouden, heer van Praet, in 1373 zonder erfgenamen overleed (zie verder nota 48), kwamen de goederen van Gerard (w.o. Wessegem) terug naar het grafelijk domein.

Naderhand ging de heerlijkheid van Wessegem (samen met Ursel) over op Victor van Vlaanderen, bastaardzoon van Lodewijk van Male ²⁸, om dan later terug te keren naar het domein van de vorsten.

Uit de ondergang van het adellijk geslacht van Wessegem blijkt dat wij niet te doen hebben met één van de vele private oorlogen, die nog in de 14e eeuw de rangen van de feodale adel teisterden. Het gaat hier duidelijk om een ambtsdelict. Het zeer ernstig karakter van deze gebeurtenis komt dadelijk tot uiting in het vonnis van de graaf, die o.a. beveelt de huizen van de moordenaars te vernielen en in brand te steken. Dit recht dat van Germaanse oorsprong was, en in de rechterlijke instellingen van de Middeleeuwen binnendrong, was oorspronkelijk voorbehouden aan de grote feodale heren. Deze laatsten konden het echter ook aan hun vazallen verlenen, die de hoge jurisdictie hadden, alsook aan de steden. De meeste Vlaamse gemeenten hebben namelijk dit recht in de loop van de 12e eeuw verworven. In latere tijden werd het echter slechts toegepast in uitzonderlijk zware gevallen ²⁹. Juist omdat deze

27. *Ibid.*, B. 1567 7me Cart. de Flandre), fol. 36 «... bider doot van der vrawen van Lichtervelde, here Wouters Moors wedewe, die oom was van here Gherard vorseid...».

28. P. de Lichtervelde, *Les bâtards de Louis de Male*, in : *Hand. Emul. Brugge*, dl. 78, (1935), blz. 52.

29. J. Gessler, *Le droit d'arsin*, in : *Mélanges Paul Fournier*, 1929, blz. 294-298 ; 302-303 ; *Id.*, *Le droit d'arsin dans l'ancienne principauté de Liège*, in : *Revue d'histoire ecclésiastique*, dl. 28, nr. 3 (1932), blz. 580.

maatregel naderhand zelden voorkomt, is het wel interessant, voor de 14e eeuw, even de aandacht te vestigen op twee andere gevallen in het Vrije.

Op 1 september 1312 liet Robrecht van Bethune, bijgestaan door een Brugs ambachtsleger van 150 man aangevoerd door 5 schepenen, en met een menigte lieden uit het omliggende platteland, het kasteel van de heer van Maldegem in brand steken³⁰. Over deze gebeurtenis zijn wij echter zeer karig ingelicht, terwijl wij anderzijds ook de motieven van dit grafelijk optreden niet kennen. Waarschijnlijk houdt dit feit verband met het verzet van Lodewijk van Nevers tegen zijn vader, Robrecht van Bethune, omwille van het verdrag van Pontoise met Frankrijk. Lodewijk, die zich eerst in Wijnendale, nadien, in het najaar van 1312, in het kasteel van Beveren verschanst had, kreeg immers hulp van edelen zoals Raes Mulaerd, heer van Eksaarde, wiens huis eveneens door de graaf in brand gestoken werd³¹. Misschien heeft ook de heer van Maldegem, op hetzelfde moment, zich tot gewapend verzet tegen Robrecht van Bethune laten verleiden.

Een ander geval deed zich voor in 1360 in het Oost-Vrije, waar de baljuw van IJzendijke: Pieter Zoetaerd, vermoord werd door een zekere Jan Tant en zijn aanhangers. Deze Jan Tant, die niets te maken heeft met de in 1363 vermoorde kapitein van de graaf, maar wellicht tot zijn verwanten behoorde, werd uit het land verbannen. Zijn huizen en deze van zijn medeplichtigen gingen in de vlammen op³².

De aanslag op de baljuw van IJzendijke in 1360, de

30. Brugge, S.A., Stadsrek. 1312, fol. 27 en 30. «... *riders ende voetganghers die voeren metten grave als bi dede bernen den here van Maldenghem*».

31. Voor de opstand van Lodewijk van Nevers sr. tegen zijn vader, zie: H. Van Werveke, *Lodewijk, graaf van Nevers en van Rethel, zoon van de graaf van Vlaanderen (1273?-1322)*; *Een miskende figuur*, in: Med. van de Kon. Vl. Ac. Lett. en Sch. Kunsten van België - Klasse der Letteren, jg. 20, 1958, nr. 7, blz. 28-30.

32. Lille, Arch. Dép. du Nord - B. 1596, fol. 48 v°.

opstand en terechtstelling van Jan Storm, en de aanslag op ridder Jan Tand en zijn medewerkers in 1363, bewijzen dat tijdens en na de troebele periode van 1359-61, niet alleen in de steden doch ook op het platteland, het regime van Lodewijk van Male niet erg stabiel was.

DE HEREN VAN PRAET

De heren van Praet, die hun naam ontleenden aan de heerlijkheid « Praet » op Oedelem, behoorden tot de rijkste en de aanzienlijkste adellijke geslachten van het Vrije. Rekening houdend met het oudste leenregister van de Burg van Brugge (1329-30), waren ze bij het begin van de 14e eeuw nog in het bezit van uitgestrekte leengoederen ³³ :

- 1) de heerlijkheid Praet op Oedelem, waarbij ook een polder en de renten van Watervliet, de tol van IJzendijke en de ridderhofstede Vinkebroek bij Aardenburg behoorden ³⁴. De gezamenlijke opbrengst bedroeg 600 lb. par. per jaar.
- 2) twee lenen op Vladslo.
- 3) het kasteel en leengoed Balgerhoeke op de parochie Adegem, met een oppervlakte van 82 tot 84 gemeten.
- 4) de heerlijkheid Watervliet.

Uit schenkingen die de Praets in de loop van de 14e eeuw deden aan de O.L.Vrouwkerk van Brugge, blijkt tevens dat zij daarenboven over veel grond in eigendom beschikten ³⁵.

³³. Brussel, A.R.A., Rekenkamer, Reg. 45.925, fol. 3-3 v°.

³⁴. Een andere sectie van deze heerlijkheid, namelijk het «Praatse», was gelegen buiten de eerste Brugse stadsomwalling. Het werd enkele tijd na 1275 door deze stad aangekocht en bij het Brugse stadsgebied ingelijfd. Het strekte zich uit ten noorden van de Spiegelrei en stemde overeen met de oude St.-Gillisparochie van vóór 1802. (J. De Smet, *De evolutie van het Brugse stadsgebied*, in : *Hand. Emul. Brugge*, dl. 100, 1963, blz. 94).

³⁵. Op 14 juli 1351 gaf de heer van Praet aan de kerkfabriek van de O.L.-Vrouwkerk te Brugge een jaarlijkse en eeuwige rente van 23 lb. par., gezet op 36½ gemeten grond in Oedelem. (Brugge, Arch. O.L.-Vrouwkerk, oork. 328). In 1352 schonk hij 70 gemeten op Oedelem aan deze kerk (J. Gaillard, *Inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre occidentale*, dl. I, stuk 2 : *Bruges, Eglise de Notre Dame*, 1866, blz. XXVII).

Afgezien van Jan, heer van Praet, die rond 1300 partij koos voor de Leliaarts, en op de dag van de Brugse Metten (18 mei 1302) op de Burg door de Bruggelingen gevangen genomen werd ³⁶, zijn de heren van Praet steeds trouwe dienaars van de graven van Vlaanderen geweest.

Bouden van Praet, die waarschijnlijk de opvolger was van de in 1311 overleden Bouden, heer van Praet, f. Jans ³⁷, stond Lodewijk van Nevers bij in zijn strijd tegen de opstandelingen van Brugge en Kustvlaanderen (1323-1328). Samen met een aantal partijgangers van de graaf was hij na de nederlaag van Kassel, aanwezig te Damme waar een groep rebellen zich op 7 oktober 1328 aan de baljuw Olivier de le Most kwam onderwerpen ³⁸.

Belangrijk vooral was de rol die een andere Bouden, heer van Praet, in de Vlaamse politiek gespeeld heeft tijdens de regering van Lodewijk van Male. De vele opdrachten waarmee hij door deze vorst werd gelast, en de talrijke gunsten die hij tot op het einde van zijn leven van deze laatste verkreeg, bewijzen dat deze ridder een groot aanzien bij de graaf genoot.

Reeds in 1349, toen Lodewijk van Male er in geslaagd was de grote steden aan zijn gezag te onderwerpen, was hij lid van de grafelijke raad ³⁹, waar wij hem in 1370 — amper drie jaar vóór zijn dood — nog steeds terugvinden ⁴⁰. Na de Brabantse Successieoorlog (1356), zetelde hij samen met drie andere raadsheren in een commissie, die tot doel had de vredesbepalingen tussen Vlaanderen en het over-

36. J.F. Verbruggen, *De slag der Gulden Sporen*, blz. 224; cfr. blz. 217 en 219.

37. J. de Béthune, *Épitaphes...*, blz. 348.

38. Lille, Arch. Dép. du Nord, B. 1562 (2me Cart. de Flandre), fol. 266.

39. Th. de Limburg-Stirum, *Cartulaire de Louis de Male*, dl. I Brugge, 1898, blz. 131 en 612; dl. 2 (Brugge, 1901), blz. 128.

40) P. De Pelsmaeker, *Régistre aux sentences des échevins d'Ypres* (Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Quartier d'Ypres) Brussel, 1914, blz. 163.

wonnen Brabant te stipuleren ⁴¹. Toen na de definitieve vrede, Antwerpen in het bezit van Lodewijk van Male kwam, maakte Bouden van Praet deel uit van de Hoge Raad die in 1358 tot taak had gijzelaars uit de Scheldestad aan te duiden, en ze ter beschikking van de graaf van Vlaanderen te stellen ⁴². De grafelijke raadsheren trokken geen wedde. Naast het bekleden van betaalde ambten echter, slaagden zij erin interessante gunsten van hun meester te verwerven. Om de vele diensten, die hij gedurende de Brabantse oorlog had bewezen te belonen, verkreeg de heer van Praet op 21 juli 1358 van Lodewijk van Male een geldleen van 20 lb. groten, voor de duur van zijn leven, op de Spijker van Brugge ⁴³.

In 1365 schonk de graaf hem daarenboven alle aangeslagen bezittingen van de heer van Wessegem (cfr. nota 26).

Al deze inkomsten van lenen en bezittingen, alsook de gunsten vanwege de vorst, konden evenwel niet verhinderen dat ook het machtige riddersgeslacht van Praet, rond het midden van de 14e eeuw, de kentekenen vertoonde van de ziekte, die de adel sedert de 13e eeuw in toenemende mate teisterde: de financiële ontreddering. Wij hebben vroeger reeds de oorzaken van deze crisis uiteengezet. Daarbij kwam nog, dat het grafelijk hof waaraan sommige edelen verbleven (o.a. de laatste heer van Praet), door zijn verfinde levenswijze, zijn dure feesten en tornooien voor velen een zware aderlating betekende. Feitelijk leefden de meesten boven hun stand. Noodgedwongen hebben de heren van Praet dezelfde oplossing moeten treffen als zovele adellijke families van hun tijd: het verkopen van leengoederen en eigendommen.

Op 1 september 1330 verkochten zij hun twee lenen op Vladslo, die 160 lb. par. per jaar opbrachten, aan de graaf van Vlaanderen ⁴⁴. Naast de reeds aangehaalde oorzaken, is

41. Th. de Limburg-Stirum, *Cartulaire...* dl. 2, blz. 147-148.

42. *Id.*, op. cit., dl. I, blz. 612.

43. *Id.*, op. cit., dl. 2, blz. 106-107.

44. Brussel, A.R.A., Trésor de Flandre, serie 1, oork. 519. «... cens

de opstand van Kustvlaanderen, waarin vele edellieden grote verliezen hadden geleden, wellicht niet vreemd aan deze verkoop. Met het oog op een eventuele vercijsning van dit domein, gaf de graaf in 1334 opdracht aan zijn raadsheer Nicolas Guidoudre, aan Diederik van Belsele baljuw van Brugge e.a., zich naar Vladslo te begeven om de waarde van die gronden te schatten ⁴⁵.

Nog vóór 24 december 1351 kocht de heer van Halewijn aan de Praets de heerlijkheid van Watervliet ⁴⁶. Later was het de beurt aan het belangrijke leen Balgerhoeke op Adegem, dat eveneens door aankoop in het bezit kwam van Lodewijk, zoon van Richard heer van Straten ⁴⁷.

et sissante livrées de terre biretaule, que nous tenions en foy et en hommage de no dit signeur... laquelle revenue nous avons vendue pour certain juste et raisonnaule pris...». Het reeds dikwijls aangehaalde leenregister van 1329-30 (Reg. 45.925) fol. 3 v° vermeldt eveneens die verkoop, doch spreekt slechts van een opbrengst van 140 lb. par.

45. Lille, Arch. Dép. du Nord, B 1565 (5me Cart. de Flandre) fol. 72 v°. Wij weten niet welke oppervlakte ervan vercijsnd werd in 1334. Een deel van het domein — 29 gemeten — werd in ieder geval in 1358 voor de duur van 20 jaar in cijns gegeven (Brussel, A.R.A., Rekenkamer, R.R., 221).

46. Brussel, A.R.A., Rekenkamer, Reg. 45.925, fol. 3 v°. Uit een geschil tussen een leenman van de voormalige heer van Praet op Watervliet, en de heer van Halewijn — geschil dat op 3 juli 1374 vóór de grafelijke audiëntie werd beslecht — blijkt, dat de heerlijkheid van Watervliet eertijds door de heer van Praet aan deze van Halewijn verkocht was. Verder wordt duidelijk gemaakt, dat deze verkoop gebeurde, toen de vader van de in 1374 regerende heer van Halewijn nog leefde. «... den chaertere van den heere van Haelwin van den coope van den goede van Watervliet, die sijn vader dede jegben den heere van Praet...» (N. De Pauw, *Bouc van der Audien-cie*, dl. I, Gent 1901, blz. 605-606). Tussen 1359 en 1382 was Roeland heer van Halewijn. Zijn vader, die dus de heerlijkheid van Watervliet kocht, was de beruchte Wouter, heer van Halewijn, die op 24 dec. 1351, op aandringen van de gemeenten door de graaf te Kortrijk onthoofd werd. (Th. Leuridan, *Statistique féodale du département du Nord. La châtellenie de Lille*, dl. IV, Rijsel 1880, blz. 113-118).

47. Brussel, A.R.A., Id. fol. 41 v° (door latere hand bijgevoegd) «Lodewijc van Straten f. mins heren, houd de stede te Balgerbouke, 82 mesures ouder land en de mersch ... Et emit contra dominum de Praet». Aangezien Lodewijk van Straten in het leenregister van de Burg van Brugge van 1365 als leenman van Balgerhoeke geciteerd wordt (*Ibid.*, Reg. 1072, fol. 37 v°) moet de aankoop dus vóór deze datum geschied zijn.

Aldus hield dit machtige riddersgeslacht naderhand slechts zijn stamheerlijkheid Praet op Oedelem over (met de secties die er toe behoorden). Al de rest was reeds verkocht toen de hierboven vermelde Bouden van Praet, raadsheer van Lodewijk van Male, op 3 april 1373 zonder erfgenamen overleed ⁴⁸. Hij werd in de O.L.Vrouwkerk te Brugge begraven ⁴⁹.

De opengevallen heerlijkheid Praet en alle voormalige goederen en lenen van de verbannen heer van Wessegem kwamen aldus terug naar het grafelijk domein. Van 1373 tot 23 juni 1376 werd het goed van Praet beheerd door de grafelijke ontvanger Hendrik Smeets ⁵⁰. Van die datum af, tot 23 juni 1379, trad Willem van Bochout op als gouverneur en beleder van de heerlijkheid ⁵¹.

Het is waarschijnlijk in 1379 dat Lodewijk van Male de heerlijkheid van Praet en het land van de Woestine weg-schonk aan zijn bastaardzoon Lodewijk van Vlaanderen, genaamd de Fries. Deze werd de stamvader van het huis van Vlaanderen dat de naam Praet overnam. Samen met zijn twee andere bastaardbroers : Lodewijk de Haze en Jan van Vlaanderen sneuvelde hij later, in 1396, in de veldslag van Nicopolis tijdens de mislukte kruistocht van Jan zonder Vrees tegen de Turken ⁵².

J. SABBE

48. *Ibid.*, Rekenkamer, R.R. 155 (Rekening van de ontvanger van het goed van Praet 24 juni 1373) «... van allen ontfanghe ende uutghevene, dat bi ontfanghen ende ute ghegheven mach hebben sident dat miin here van Praet voer van live ter doot, dat was den 3e dach in april anno 72. (n.s. 73).

49. J. Gaillard, *Inscriptions funéraires... Eglise de Notre Dame*, blz. 458.

50. Brussel, A.R.A., Rekenkamer, R.R. 155-158.

51. *Ibid.*, R.R. 159-161.

52. P. de Lichtervelde, *op. cit.*, blz.50. De heerlijkheid van de Woestine op Aalter, was reeds vóór 20 aug. 1374 naar het domein van de graaf teruggekeerd. Zie : H. Nélis, *Chambre des Comptes de Flandre et de Brabant. Inventaire des comptes en rouleaux*, Brussel 1914, blz. 23.

BIJLAGEN

I

Male, 30 maart 1363.

Schuldig bevonden aan de moord op ridder Jan Tand, Hendrik van Roeselare en Jan f. Hugu van Boyegem, worden Gerard de Moor, heer van Wessegem en zijn medeplichtigen door de « Kamer » van de graaf voor eeuwig uit Vlaanderen verbannen. Hun huizen zullen in brand gestoken en verwoest worden. Aanzienlijke geldsommen worden uitgelooft aan diegenen die Gerard de Moor of één van zijn aanhangers kunnen uitleveren.

A. Origineel : niet voorhanden.

B. Afschrift : Lille, Arch. Dép. du Nord. Chambre des Comptes, série B.1596 «Premier Régistre des Chartes», fol. 140.

Wij, Lodewijc, etc., doen te wetene allen lieden, dat utedien dat quamen Pieter Tand f. mer Heinrix als wettelic claghere van der doot van mer Jan Tande daer God de ziele of hebben moete, Pieter Tand f. Jans Tants vorseid, Pieter Lammin als wettelic claghere van der noot van Heinrixs van Roesselare, ende Heinric f. Jan Goessins als wettelic claghere van der noot Jans f. Hugs Boyeghem met vele haren vrienden ende maghen voor onsen crichoudere ende wet van den Vryhen, ende clagheden wettelike dat mer Jan Tand, ruddre, Heinric van Roesselare ende Jan f. Huughs van Boyenghem hare maghen hem jamerlike afgesleghen ende vermoord waren, sine wisten hoe ne waeromme. Ende begherden de vorseide claghers onsen crichoudere ende wet van den Vryen vorseid, recht ende wet te hebbene van den zwaren horriblen faiten vorseid, up dewelke claghen onse crichoudere vorseid maende wettelike onse vorseide wet van den Vryen van den rechte dewelke onse wet ende scepenen van den Vryhen vorseid wijsden wettelike uter maninghen vorseid te besittene een wettelic besouc met mannen ende met scepenen sdonderdaghes daernaer ter stede daert gheviel, ende dat men daghen soude sondaghes in de kerke, daer ter stede te wesene de drie naeste ambachten om tfoerseide wettelic besouc te hoorne ende te vulcommene, dwelke al wettelic vulcommen was ende ter vorseide stede ghedaecht drie ambachten, dats te wetene : Ysendicambacht, Oestborchambacht ende Ardenborchambacht. Ende tfoerseide wettelic besouc ghehoort, in gheschriften gheleit ende wel bezeghelt bi mannen ende scepenen, also vorseid es, was wederbrocht tonser wet waert van den Vryen sittende in vierscaren saterdaghes den XVIII dach van maerte laest verleden, ende ter maninghe van onsen crichouder vorseid wettelike ontploken, int welke wettelic besouc bevonden waren ende met vullen bedraghe bedreghen : mer Gherard de Moer, ruddre, Clais de Moer de bastard f. Katelinen Neefs, Hughe Robart, Diederic Thierin, Hughe f. Arnouts Alaerds die men seit

Hughe Braem, ende Gillis f. Gillis Pieters de Zeelandere, brochten van live ter doot mer Jan Tande, Heinric van Roeselare ende Jan f. Huughs van Boeyeghem moordadelic, met wonden opene ende loepende bloede om doquoysoen dat mer Jan Tand vorseid doe wesende ghestelt van onsen halven capitein ende beleedre van onsen lieden van den Oest-Vryen ende van den Noort-Vryhen, hadde ghedaen justicyeren in den name van ons eenen Jan Storm te Brugge voor den Steen om zekere mesdaden die hi mesdaen hadde angaende onsen lechame ende onsen herlicheit.

Item waren int vorseide wettelic besouc ontploken wettelike also vorseit es, bevonden ende bedreghen : Clais de Moor f. Clais, Gherard Liebart, Jacob Liebart, Philips Liebart, Willem Noesekin ende Philips de Vos, de bastaert, dat zij wisten van rade ende van dade dat men tfoerseide fait doen soude, up dewelke zake onse wet ende scepenen van den Vryhen ghemaent van onsen vorseiden crichoudre wet ende recht te zegghene van den vorseiden faite naer dwettelic besouc ende naer al dats voor hem commen was, gaven ute ende wijsdom dat tfoerseide fait so groot was ende onsen herlicheit so zeere aangaende dat zijt niet vermochten te berechtene, dadent daer van hem, ende keerdent tonsen mannen waert die daer een groot deel present waren, dats te wetene : Clais de Hurtere, Ruggier Pieterszone van Woumen, Hughe de Hurtere, Willem Scaerlaken, Clais Moreel ende vele andre up dwelke Pieter f. Jans, onse ontfanghere van Vlaendren, de macht hebbende van ons, maecte of wettelike met onsen mannen vorseid ende maentse wettelike naer dat onse wet van den Vryhen hem ofghedaen hadden, de vorseide faite te berechtene ende die ghekeert te hemwaert hoe ende in wat manieren men schuldich ware die zware faite te berechtene om elken recht ende wet te doene naer wet ende costume, dewelke onse manne vorseid diere een groot deel waren ghemaent wettelike also vorseid es, antworten ende gaven ute wettelike, dat de vorseide faite waren so groot ende so horribel dat zij hem niet kenden machtich die te berechtene, ende wijsden die faite ons te berechtene bij onser herlicheit in onse camere.

So eist dat wij onse camere ghestoffert soffissant metten ghenen die wij der over roupen wilden van onsen rade, van onsen mannen ende andre naer drechte van onser herlicheit ende camere also behoort, wel vorsien alle de wettelike bedraghe overghevene ende zaken vorseid ende andre, also ons toebehoorde met goeder, riper deliberacion der up ghead, hebben ghewijst te banne ende ghedaen bannen : mer Gherard de Moer, rudder, Clais de Moer, bastaerd f. Katelinen Neefs, Hughe Robarde, Diederic Thierin, Hughe f. Arnouts f. Alaerds, die men seit Hughe Braem, ende Gillis f. Gillis f. Pieters den Zeelandere teeweliken daghen ute onse lande ende graefscpe van Vlaendren elken up zijn hoofd, hare steden ende husinghen, updat zij enighe hadden, alle te verberne met viere ende met vlamme, ende te destruerne. Item Clais den Moer f. Clais, Gherard Liebart, Clais Liebart, Philips Liebart, Willem Noozekin ende Philips den Vos, den bastart, te banne ende ghebannen teeweliken daghen ute onsen lande ende graefscpe van Vlaendren up hare hoofd, omdat zij wisten van rade ende van dade dat men tfoerseide fait doen souden ende alle der vorseide persone goed, waer dat ghelegghen es bin onsen lande ende graefscpe vorseid,

leene, erven ende cateyle gheleit ende gheapplikert tonser taflen, ghelijc onsen andren goede ende lijfnere, ende daertoe, so wie her Gherard den Moer vorseid ghevanghen mochte ende tonswart bringhen om justitie der of te doene, dat wij hem souden doen gheven VC lb. par., ende van elken die met hem ten faite waren, also vorseid es, IIC lb. par., ende diere ghelike van elken die wisten van rade ende van dade, also vorseid es, C lb. par. Dewelken zaken vorseid ende elc point bi hem, wij willen, meenen ende begheren dat zij zijn ende bliven ghehouden vaste sonder verbreken. In orscondscap van desen lettren bezeghelt met onsen zeghele, ghegheven te Male up den Witten Donredach, den XXX dach van maerte int jaer Ons Heren MCCCLXII.

Bi min here, present sinen mannen; daer waren: de here van Praet, de here van Maldeghem, de here van den Gruuthuse, Pieter f. Jans, ontfanghere van Vlaendren, Jan van der Mersch, Willem van der Asselt, Jan Hals ende andre. [*ondert.*:] Brune.

II

[Brugge], 24 mei 1363.

Verdacht van medeplichtigheid in de aanslag op Jan Tand, Hendrik van Roeselare en Jan f. Huge van Boyegem, zweren Jan de Busere en Jan Arleboud op het kruis, in tegenwoordigheid van vrienden en verwanten van de slachtoffers, met deze drievoudige moord geen uitstaans te hebben.

A. Origineel: niet voorhanden.

B. Afschrift: Lille, Arch. Dép. du Nord. Chambre des Comptes, série B.1596 «*Premier Régistre des Chartres*», fol. 139 v°.

Van mer Jan den Busere ende Jan Harleboude an dene zide, ende der partie van mer Jan Tande an dandere.

Up den 24 dach van meye, int jaer LXIII, zo quamen mer Jan de Busere ende Jan Harleboud te Brugghe, in de grote zale, vor de vriende ende maghe van meer Jan Tande, ende zwoeren up I cruus dat zij noit wisten van rade no van dade van der doot van mer Jan Tande vorseid Heinrich van Roesselare, noch Jans f. Hughs van Boyeghem, ende dat zij nemmermeer der wederpartie van mer Jan Tande, Heinrich van Roesselare, noch Jans f. Hugs van Boyeghem te goede werden zouden in rade noch in dade, het ne ware in weteliken zoendinghe. Ende danof hebben zij beloft te gheve zulke verbinde up haer lijf ende up haer goet als dertoe behoren.

Dit was ghedaen up den dach ende joer vorseid, present mijn here van Praet, den here van Reinghafliete, den here van Dudzele, mer Roegier Boetelin, mijn here den cancellier den profst van Onser Vrouwen van Brugghe, mester Tiestarde van der Woestine ende Pieter f. Jans, ontfangher van Vlaendren. Ende mits desen, zo waren zij ghewijst onsculdich ende onnosel van den doden vorseid in rade ende in dade. [*Ondert.*:] J. Brune.